

Malíř, Jiří

K historickému dílu Jaroslava Kudrny

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1986, vol. 35, iss. C33, pp. [7]-31

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101940>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PROF. PhDr. JAROSLAV KUDRNA, DrSc.

JIŘÍ MALÍŘ
**K HISTORICKÉMU DÍLU
JAROSLAVA KUDRNY**

Ohlédnutí za dosavadním životem a dílem J. Kudrny naplní každého obdivem, co všechno už vykonal pro rozvoj naší marxistické vědy i výchovu dalších pokolení historiků, i očekáváním, co ještě vykoná. Předpoklady jeho plodné a hodnotné vědecké činnosti se rodily už v jeho mládí. Narozen 31. 10. 1926 ve Vlkanově, malé obci na Českomoravské vysočině, vyrůstal ve vzdělání přejícím prostředí učitelské rodiny, kde se učitelské povolání dědilo na Ledečsku po několik generací už od napoleonských válek. I když gymnazijní léta 1938—1945, která strávil v Chrudimi, byla nepříznivě poznamenána stíny nacistické okupace, byl to právě jeho uvědomělý a cílevědomý přístup, který jej vedl k tomu, že v očekávání porážky nacistického Německa se během války sám naučil jak anglicky, tak rusky. Mohl tak ještě před maturitou, kterou složil v září 1945, napomáhat jako tlumočník sovětským jednotkám. Když se potom v osvobozeném Československu v zimním semestru 1945 zapsal na filozofickou fakultu v Praze na obor dějepis, filozofie, ale i italština a španělština, položil už tehdy základy svého neobyčejného polyglotního vzdělání. Připočteme-li k tomu ještě jeho soustředění, s nímž se ponořil do intenzivního studia základních problémů a děl historických a filozofických a při němž mu zpočátku z tehdejších učitelů byli nápomocni zejména M. Paulová, O. Říha, J. B. Kozák, J. Bukáček a V. Buben, není divu, že po ukončení studia všech čtyř oborů v roce 1949 druhými státnicemi a doktorátem z filozofie na téma K Hegelovu pojetí praxe byl tehdy triadvacetiletý J. Kudrna velmi dobře odborně vyzbrojen pro vědeckou práci. Připravenost pro vědeckou dráhu historika brzy prokázal, když po krátkém působení na Gymnáziu A. Zápotockého a Pedagogickém gymnáziu v Karlových Varech, kde učil v letech 1950—1953, s převahou vyhrál konkurs na vědeckou aspiranturu pro obecné dějiny feudalismu na filozofické fakultě v Brně. Za vedení školitele prof. R. Holinky se potom začal intenzivně zabývat studiem raného feudalismu, které vyústilo v kandidátskou práci Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu, obhájenou v r. 1957 na filozofické fakultě v Praze.

Mladý J. Kudrna se díky své odborné erudovanosti a příznačně mnohostrannosti vědeckých zájmů, která se mimo jiné projevila také tím, že v r. 1959

před vědeckou radou Filozofického ústavu v Praze obhájil druhou kandidátskou práci K Hegelovu pojetí historie, záhy po příchodu do Brna stal výraznou vědeckou i pedagogickou posilou historického pracoviště filozofické fakulty. Pracovitostí, širokým rozhledem, pohotovostí, s níž reagoval na nové postupy a výhledy historické vědy, konstruktivností, s níž napomáhal řešit organizační, pedagogické a výzkumné problémy na katedře, v neposlední řadě i taktem v jednání s lidmi si získal jak všechny spolupracovníky, tak posluchače.

Pro jeho pedagogické působení, kterému vždy věnoval nemenší pozornost než činnosti výzkumné, je příznačné, že všechny své přednášky postupně publikoval v přepracované podobě jako skripta, jež slouží ke studiu téměř na všech filozofických a pedagogických fakultách v Československu. Právě v případě J. Kudrny nacházíme příklad, jak pedagogické působení a činnost vědeckovýzkumná jsou dvěma stranami téže ryzí mince. Svědčí o tom také zaměření jeho výběrových přednášek, které vždy vycházejí z problematiky, jíž se právě vědecky zabývá, ať už to byla problematika raného feudalismu v západní Evropě nebo problematika italské renesance nebo v poslední době historické názory Marxe, Engelse a Lenina, a ke kterým také vždy vydává učební texty. Zodpovědný a kultivovaný přístup J. Kudrny k pedagogickým povinnostem se zpětně odráží v zájmu, který posluchači věnují studovaným problémům, i účasti ve SVOČ, pro niž J. Kudrna každoročně připraví několik studentů. Na náročný a přitom lidský přístup k posluchačům tak rádi a s povděkem vzpomínají stovky absolventů a diplomanti a aspiranti, které vychoval nebo jimž byl oponentem jejich prací.

Neumdlévající činnost, stálý zájem o nové a nové oblasti historické problematiky a propracovávání a šíření marxistické metodologie zůstaly základní devizou již více jak třicetiletého vysokoškolského působení J. Kudrny a pozitivně se odrazily také ve výsledcích a úspěších jeho práce i v jeho rychlém vědeckém růstu. Když publikoval své první větší práce z problematiky vývoje historického myšlení vůbec a z Hegelova a Vicoova pojetí historie zvlášť, které se věnoval již od svých studií v Praze, a z problematiky, kterou řešil v rámci své vědecké aspirantury, začal se v druhé polovině 50. let systematicky zabývat historickým a politickým myšlením italské renesance, takže už v r. 1959 podal na filozofické fakultě v Brně habilitační spis *Stát a společnost na úsvitě italské renesance*, na základě kterého byl r. 1963 ustanoven docentem a v r. 1968 mimořádným profesorem obecných dějin. V roce 1969 obhájil na základě svých četných studií a publikací o italské renesanci doktorát věd. Od 60. let se soustředil na výzkum současné buržoazní historiografie. Byl první, kdo podal soubornou analýzu a kritiku současné německé historiografie, a to nejen v řadě statí, nýbrž i v knize *Historie, filosofie, politika v NSR*.

Do této doby spadá také počátek jeho trvalé spolupráce s historickými pracovišti v NDR. Od r. 1963 pravidelně přednáší na Univerzitě K. Marxe v Lipsku, a to především problematiku historiografie. O vybraných problémech buržoazního dějepisectví několikrát přednášel také na akademii společenských věd při ÚV SED. Mimo to přednášel na univerzitách v Greifswaldu, Římě, Trentu, Florencii, Mnichově, Freiburgu, Bochumu, Bielefeldu a Dublinu. Na kongresu o historiografii v Montpellier byl pověřen přednáškou o marxistické historiografii po Marxovi. Nejvíce ovšem spolupracuje s oddělením historiografie na univerzitě v Lipsku (s prof. V. Bertholdem), s Akademií společenských věd v Berlíně a s Institutem pro dějiny v Göttingenu.

čenských věd při ÚV SED a Ústředním ústavem dějin při Akademii věd v Berlíně. Z této spolupráce vznikla řada jeho prací publikovaných v NDR (Jahrbuch für Geschichte, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft). Participoval také na publikaci východoněmeckých a sovětských historiků Zeitalter im Widerstreit, která je věnována kritice současné buržoazní historiografie. Zpracoval pro ni kapitoly o francouzské buržoazní historiografii po r. 1917. Velkým uznáním Kudrnova marxistického zkoumání buržoazní historiografie se stalo také publikování jeho studie o francouzské škole Annales v novém mezinárodním historiografickém časopise Storia della storiografia vydávaném od r. 1982 v Itálii. Vysokého ocenění dosáhly i jeho práce z raných německých dějin a italské renesance, které byly recenzovány v řadě zemí (v SSSR, NDR, Polsku, NSR, USA) a které jsou pozitivně oceňovány i v nových publikacích věnovaných této problematice.

Vedle činnorodého vědeckého a pedagogického působení je neodmyslitelnou součástí dlouholeté práce J. Kudrny také veřejná činnost. Kromě vědeckopopulárních přednášek a článků v tisku veřejně působil a působí v řadě zodpovědných funkcí. Byl několikrát členem výboru fakultní organizace KSČ a dlouholetým lektorem MěV KSČ. V letech 1966—1969 byl proděkanem filozofické fakulty a v letech 1969—1973 prorektorem UJEP pro vědeckovýzkumnou činnost. Jeho vědecká, pedagogická a veřejná činnost došla několikrát oficiálního ocenění. Obdržel stříbrnou medaili UJEP, je vzorným učitelem UJEP a za publikaci Historie, filozofie, politika v NSR mu byla udělena Cena města Brna.

Postihnout náplň a v základních rysech zhodnotit přínos rozsáhlého vědeckého díla Jaroslava Kudrny není jednoduché. Vždyť jeho práce se zabývají — chronologicky viděno — zásadními otázkami obecných dějin od antiky až po současnost a teritoriálně zahrnují problémy jak z německých a italských dějin, tak z dějin francouzských i dalších evropských zemí. Ale není to jen obrovský tematický záběr, který z jeho četných prací činí monumentálně klenuté, ale v celistvosti obtížně reprodukovatelné dílo, nýbrž také náročný metodologický a metodický přístup ke všem otázkám dějin. Jeho obtížnost spočívá hlavně v tom, že J. Kudrna ve svých pracích usiluje o vědní integraci několika oborů, že překračuje hranice mezi historií, filozofií, historiografií i právní historií, že slučuje jejich pracovní postupy. Příkladem tohoto velmi náročného přístupu k historické látce může být práce Stát a společnost na úsvitě italské renesance, která je velmi ceněna jak historiky, tak filozofy i právními historiky u nás i v zahraničí.

Tematická rozmanitost a mezioborový přístup, které by v jiných případech mohly vést k povrchnosti a zjednodušování, se v případě J. Kudrny staly naopak předpokladem k hlubšímu promýšlení marxistické metodologie historie a východiskem k zásadně novým řešením zkoumaných problémů. Důležitou roli přitom jistě hraje také neobyčejná jazyková připravenost, hluboká erudice filozofická a v neposlední řadě též převažující historiografická a genetický přístup ke všem zkoumaným otázkám. A právě v těchto předpokladech je možno hledat vnitřní spojitost i společného jmenovatele všech rozličných vědeckých prací J. Kudrny, které z jeho tematicky i časově členitého díla tvoří jednotný celek.

Mezi základní rysy Kudrnova přístupu ke zkoumání historické skutečnosti patří úsilí o postižení především obecných souvislostí historického vývoje.

Obecná povaha vývoje společnosti v jednotlivých údobích dějin ho zajímá v prvé řadě v rovině vývoje politického a historického myšlení. Avšak ani v případech, kdy se primárně zabývá otázkami vývoje historického myšlení, mu nejde jen o rozbor hlavních kategorií tohoto myšlení, ale zejména o to, aby v něm postihl dobovou společenskou strukturu a podobu její reflexe v jednotlivých názorových koncepcích. Ať řeší otázky formování feudálních vztahů v jižním Německu nebo problémy geneze raně renesanční igeologie anebo otázku dědictví pozitivismu v současné buržoazní historiografii, vždy směřuje k osvětlení složitého vztahu mezi společenskou realitou a jejím teoretickým zobecněním v dílech soudobých myslitelů i v převládající ideologii a v používaných filozofických a právních kategoriích. Jeho výklad společenské podmíněnosti dobového politického, historického i právního myšlení stejně jako zkoumání historické skutečnosti prostřednictvím analýzy tohoto myšlení vychází z oprávněného metodologického předpokladu, že každé myšlenkové dílo, každá reflexe reality je nejen produktem společenského vývoje, ale též prostředkem, který společenskou realitu jako celek aktivně odráží. Dá se tedy říci, že J. Kudrna pracuje s názorovými koncepcemi a teoriemi jako s určitým druhem historických pramenů, na jejichž základě je možné nejen sledovat konkrétně historický vývoj, nýbrž také se dobrat jeho podstaty.

Takovýto postup zkoumání, nemá-li sklouznout v pouhou hermeneutiku děl myslitelů doplněnou o některé biografické a historické souvislosti, je ovšem nesmírně náročný. Předpokládá jak schopnost zobecňovat až na úrovni historických zákonitostí, tzn. náležitou filozofickometodologickou průpravu, tak umění mikroanalýzy konkrétních historických jevů, jejíž zvládnutí umožňuje jen historická erudice. Nemenší úlohu hraje též otázka výběru názorových koncepcí charakteristických pro určitou dobu. J. Kudrna vždy hledá a nachází nejen myslitele typické pro daný stupeň společenského a myšlenkového vývoje, jako byli např. pro pozdní renesanční ideologii Machiavelli a Guicciardini, ale též ty, kteří určitý typ myšlení teprve předjímalí (to je např. případ Marsilia z Padovy nebo Vica). Vychází přitom ze zásady, kterou si stanovil už v jedné ze svých prvních prací, že totiž „jedině v oněch dílech, v nichž metoda není zasuta spleť empirických dat, nýbrž prostupuje jako integrální součást jejich obsah, lze plně zvážit a specifikovat metodické a logické zvláštnosti typické pro dějepisceví té nebo oné třídy, té nebo oné společenské formace“.¹

Optimální výběr a s ním spojená typologizace však jsou jen jednou stránkou Kudrnovy pracovní metody. Aby zkoumání historické reality prováděné na základě analýzy její reflexe ve státněpolitických, filozofických a historických teoriích nezůstalo jen souhrnem studií o pojetí společnosti u jednotlivých autorů a jejich kritické interpretace, pracuje J. Kudrna systematicky a velmi účinně s rozbohem genetických závislostí jevů, pojmů a kategorií, který umožňuje vidět názory na společnost i její samotný vývoj v jejich vzájemné souvislosti, kontinuitě i diskontinuitě. Můžeme tento postup sledovat např. při osvětlování genetických vazeb i disonance mezi barbarskými zákoníky na jedné straně a římským právem na straně druhé nebo při rozboru specifické recepce Aristotela u Marsilia z Padovy anebo antické republikánské tradice u Machiavelliho. S tím souvisí také Kudrnova permanentní snaha o komparaci a konfrontaci jednotlivých teorií a typů myšlení (Machiavelli a Guicciardini, Vico a Herder ap.).

Snad právě v odhalování hlubších vrstev vnitřních i vnějších genetických vztahů, prováděném v nejrůznějších rovinách, a ve stanovení jak jejich dominantní vývojové linie, tak specifických a jedinečných rysů spočívá nejtypičtější a základní pracovní postup J. Kudrny i prazáklad hodnoty jeho prací.

Tvůrčí využití všech uvedených přístupů je v Kudrnových pracích prostředkem k syntetickému uchopení zásadních problémů dějin, aniž je přitom setřen pel historické mnohotvárnosti a síla a pádnost detailu, aniž jeho výklad ztrácí charakter pronikavé analýzy a postrádá dostatečnou věcnou argumentaci. Jeho příspěvky mají vždy platnost obecných závěrů formulovaných řadou dílčích postřehů a soudů. I když J. Kudrna — jak sám o sobě říká — není narativním historikem, rovnováha mezi názornými detaily a mezi zobecnováním a jejich logické sepětí činí jeho výklad přesvědčivým a plným originálních řešení a vtipných postřehů.

Jak je na jedné straně obtížné postihnout a jednotně pojmut mnohotvárné a obsáhlé dílo J. Kudrny, tak je na straně druhé neméně obtížné rozčlenit je na určité časově či tematicky vymezené celky. Jednotlivé okruhy jeho vědeckého zájmu jsou sice zřejmé, ale jejich mezioborové pojmání a řešení činí z Kudrnových studií práce, které lze někdy jen stěží označit jako čistě historické nebo čistě filozofické anebo jen historiografické. Proto každé členění jeho díla ze zorného úhlu jednotlivých oborů může být jen relativní.

Podíváme-li se na vědecké dílo J. Kudrny z hlediska jeho vzniku, zjistíme, že jeho metodologická i tematická orientace byla do značné míry předznamenána už jeho prvními pracemi, které vyplývaly ze soustředěného zájmu o dílo Hegela a Vica a o jejich zařazení do vývoje filozofického a historického myšlení. Toto zaměření bylo pro charakter jeho dalšího vědeckého směřování důležité nejen tím, že se k hegelovské a vicovské problematice v průběhu dalších let několikrát vrátil, ale do značné míry také tím, že se stalo východiskem jeho trvalého zájmu o vývoj historiografie a filozofie dějin. Vedle prvních studií o Vicově a Hegelově historismu² stojí na počátku jeho díla také práce Kapitoly z feudální a buržoazní historiografie a filosofie dějin³, která je pro jeho další vývoj neméně příznačná. Jakkoli se v tomto případě jednalo „jen“ o skripta, která J. Kudrna vydal jako osmadvacetiletý, jde o originální zpracování základních vývojových tendencí historiografie, jehož koncepce přetrvává v dalších přepracovaných vydáních dodnes a teprve v současnosti nachází i v zahraničí následovníky. Zároveň však tato práce — i když je primárně historiografická, nadhazuje většinu problémů, které potom J. Kudrna ve svých pozdějších studiích systematicky řešil, i základní zorný úhel, z jehož pozic jednotlivé otázky obecných dějin pojímal. Předně se zde prosazuje charakteristický typologický přístup. Postižení hlavních vývojových tendencí dějepiscectví je provedeno především na základě analýzy děl, která tvoří skutečné mezníky, uzlové body ve vývoji historického myšlení. Při výběru je dána přednost těm historickým koncepcím, které reflektovaly historickou skutečnost v teoretičtější rovině, spíše z hlediska filozofie dějin, které se více než empirická historiografie zajímaly o pochopení vztahu společenského vývoje a jeho zákonitostí.

V Kudrnových vědeckých prvotinách se tak rýsují hlavní okruhy jeho badatelského zaměření. První z nich je tvořen studii o Hegelovi a Vicovi, které stojí na pomezí dějin filozofie a filozofie dějin. Druhý okruh se týká prací povýce obecně historických s problematikou počátků feudálních vztahů v jižním Německu. K němu se řadí také studie o renesanční ideologii, které mají

silný zřetel historiografický. Poslední skupinu pak tvoří práce z dějin novější historiografie. Integrální součástí Kudrnova díla jsou také jeho četné učební texty i doslovy k překladům děl cizích autorů.

Pro Kudrnovo vědecké dílo je příznačné, že bylo nejen předznamenáno, ale i poznamenáno hlubokým zájmem o filozofické otázky a problémy filozofie dějin. Nešlo jen o samotný fakt, že jeho malý doktorát a jedna ze dvou kandidátských prací byly práce v první řadě filozofické, ale též o to, že se v nich mladý badatel s úspěchem pustil do takových úkolů, jakým byl rozbor Hegelova filozofického díla. Kritické vyrovnání se zvláště s Hegelovým historismem mělo klíčový význam pro příští studie z oblasti filozofie dějin a historiografie, ale i pro jeho práce konkrétně historické, neboť se stalo neocenitelnou filozofickometodologickou průpravou pro jeho výzkum ideologických a konkrétně historických souvislostí vývoje společnosti.

I když Kudrnovy Studie k Hegelovu pojetí historie vycházely časopisecky až ve druhé polovině 50. let a knižně až r. 1964⁴, ve skutečnosti stojí na samém prahu jeho vědecké dráhy, protože byly napsány už v letech 1947—1950. Kudrna tedy psal a vydával své hegelovské práce v době, kdy studium Hegelova díla nebylo u nás na žádoucí úrovni. Svými Studiemi k Hegelovu pojetí historie nejen podstatně rozvinul poznání Hegelovy filozofie, již vyložil bez zjednodušování a vulgarizace, ale zároveň položil základy k jejímu zásadně novému chápání, v němž byl důraz — oproti z Lenina vycházejícího důrazu na Hegelovu Logiku — položen na Fenomenologii ducha. Kudrnův rozbor ukázal, že Hegelova filozofie znamenala dovršení, ale též konečné překonání předhegelovského německého idealismu především Hegelovým objevením úlohy práce v lidské společnosti a vytvořením poosvěcenského historismu. Hegelem tak byly nastoleny nové kvalitativně vyšší problémy, které však mohl řešit teprve marxismus. Tvůrčí přístup ke zkoumání Hegelova pojetí historie se zvláště zřetelně projevil v rozboru Hegelových kategorií a pojmů i jeho postojů k buržoazní společnosti, filozofii a historii. Studie k Hegelovu pojetí historie tak představují významný mezník ve vývoji bádání o Hegelovi, který znamenal důležitý obrat na cestě ke zvědeckění naší marxistické filozofie.⁵

Z hlediska utváření Kudrnova vědeckého profilu byly Studie k Hegelovu pojetí historie významné v několika ohledech. Předně se Kudrna hned na počátku své vědeckovýzkumné činnosti vypořádal s tak dominantním problémem, jakým pro filozofii dějin a dějepiscectví vůbec jsou Hegelovy názory na dějiny. Nezůstal však jen u výkladu Hegela, ale zajímal se také o jeho recepci v dalších obdobích vývoje filozofie a historie. Připojil totiž ke svým Studiím dva obsáhlé exkursy, které zaměřil jednak na objasnění složitého vztahu Hegelovy filozofie a metodologie konzervativní romantiky i německé historické školy, jednak na otázku interpretace Hegela ve vývoji buržoazního i marxistického filozofického a historického myšlení ve 20. století. Zvládl tak už v té době velmi erudovaně řadu problémů vývoje novodobého utváření filozofie dějin i jeho základní vývojové tendence a proměny.

Studie k Hegelovu pojetí historie byly také důležitým východiskem ke tříbení Kudrnovy pracovní metody. Kudrna už zde projevila výrazně analytické schopnosti, které také později využívá při zkoumání i těch nejjobecnějších problémů myšlení a dějin. Příznačná pro jeho pracovní postupy byla už zde rovnocenná aplikace genetické a logicko-analytické metody, která mu umožňovala vidět řešené problémy nezjednodušeně ve všech jejich významových

a vztahových rovinách a přitom v jejich nejzákladnější podstatě. Závažným rysem Kudrnova přístupu je i snaha o osvětlení širší historické podmíněnosti Hegelovy filozofie i jeho pozdějších interpretací, která prostupuje všechny jeho pozdější práce z dějin politického a historického myšlení.

O závažnosti hegelovské problematiky v díle J. Kudrny i o jeho úsilí dobrat se hlubších sociálně politických kořenů Hegelových názorů na společnost svědčí také fakt, že se k této problematice po letech několikrát vrátil. Ve studii K historickému obsahu Hegelových politických spisů⁶ např. sledoval, jak Hegel bezprostředně reagoval na nejdůležitější politické události své doby a jak na jejich základě formuloval řadu politickofilozofických kategorií. Tento postup umožnil, aby doplnil a upřesnil zvláště své starší závěry o Hegelovu vztahu k revoluci a porevoluční situaci v Evropě, a ukázal, že Hegel nestál na pozicích revoluce, ale také ne na pozicích feudální reakce, že počítal s postupným zatlačením feudalismu cestou reformem. Podobné problémy řešil J. Kudrna i v práci *Historické aspekty Hegelovy právní filozofie*,⁷ když komparací Hegelových právněfilozofických stanovisek se současnou pruskou realitou dokázal, že Hegel, často v této souvislosti označovaný za apologeta pruského státu, byl i ve srovnání s teorií a praxí Steinových reformem radikálnější a důležitější a že své názory už spojuje se zájmy vlastní buržoazní společnosti.

Uvedené práce jsou tedy dokladem dalšího promyšlení společenských souvislostí Hegelových filozofických postojů i dokladem váhy, kterou J. Kudrna vůbec kladl na objasnění společenské podmíněnosti historického a filozofického myšlení jako základního předpokladu jeho objektivního vědeckého zhodnocení.

Jako druhý významný odrazový můstek Kudrnova široce nancipovaného studia historie stojí na samém prahu jeho díla zkoumání filozofie a pojetí dějin u G. B. Vica. Tak jako v jiných případech (Machiavelli, Marsilius z Padovy) zaujala J. Kudrna na Vicově díle rozporuplnost jeho hodnocení v dosavadní literatuře i absence dostatečného marxistického zpracování. Svou roli přitom hrála jistě i skutečnost, že se u Vica jako myslitele na předělu dvou etap vývoje myšlení objevovaly prvky, které si osvojila až pozdější doba, že důležitou část Vicovy filozofie tvořila problematika společenských vztahů a vývoje lidské společnosti.

Zásadní hodnocení Vicovy filozofie podal J. Kudrna už ve studii K historické charakteristice Vicovy metodologie a ontologie z roku 1957⁸, která byla zaměřena v první řadě na Vicův poměr k novodobému přírodovědeckému myšlení 17. stol. a s ním spojené filozofické metodě. J. Kudrna věnoval velkou pozornost také úloze praxe v procesu lidského poznání u Vica, díky níž Vico postihl slabé stránky descartovského mechanistického materialismu a překonal ho rozpracováním dialektického myšlení. Jako první tak u nás zásadně zhodnotil Vicovu filozofii a ocenil Vica jako originálního myslitele, jehož přínos spočíval v tom, že se pokusil o vytvoření objektivně idealistického systému, který na vyšší úrovni překonala až o sto let později německá klasická filozofie v díle Hegela.

Z hlediska zkoumání vývoje filozofie dějin byly důležité ty závěry, které J. Kudrna vyvodil z rozboru Vicovy gnoseologie. Protože Vico pochopil význam lidské činnosti — praxe — v poznávacím procesu a na jejím základě vybudoval svou koncepci dějin, Kudrna v jeho názorech na vývoj společnosti rozpoznal úsilí o zjištění vědeckých zákonitostí historie a pochopení specifičnosti

společenského dění. J. Kudrna tak významně přispěl k objasnění mimořádnosti Vicovy historické koncepce. Viděl ji ve skutečnosti, že Vico nové vědecké metody rozvíjející se disparátně jen u některých přírodovědných oborů aplikoval — byť jen v teoretické rovině filozofie dějin — i na vývoj lidstva, a tak jako první formuloval zásady historie jako vědy. Přes určitý podíl starších, antických a středověkých názorů na dějiny ve Vicově historismu tak Vica zařadil mezi zakladatele moderního filozofického a historického myšlení.⁹

Modernost Vicova pojetí historie zkoumal J. Kudrna i z hlediska právní historie. Ve studii k Vicově pojetí práva¹⁰ došel k závěru, že Vico i ve svých právních představách překonal racionalismus 17. století. Oproti ahistorismu dobových přirozenoprávních teorií vzniku lidského společenství vytvořil vlastní přirozenoprávní koncepci, která byla mnohem reálnější a která svou těsnou souvislostí s koncepcí přírodovědeckého myšlení se stala nedílnou součástí jeho pojetí historického poznání a historické vědy.

Otázku, o kolik Vico se svých názorech na společnost předstihl svou dobu, sledoval J. Kudrna později ještě z dalšího zorného úhlu, když se k vicovské problematice znovu vrátil ve studii Vico und Herder¹¹. Tato důsledná komparativní analýza ukázala na četné paralely mezi oběma dobou vzdálenými mysliteli, zvláště v pojetí raných fází vývoje lidstva a v jednotném pojmání dějin, upřesnila však také meze Vicových politickohistorických názorů na společnost, které už nebyl schopen překročit. Naznačila, že rozdíly mezi Vicem a Herderem nevycházely ani tak z odlišné pramenné základny, ale spíše z odlišného ocenění úlohy města v dějinách. Přestože Vico v mnohém ohledu překonal středověké nazírání na společnost, přímý útok proti podstatným základům feudálních společenských vztahů byla schopnost vést až teprve předrevoluční buržoazní ideologie. Díky této pronikavé studii tak J. Kudrna zcela nově osvětlil místo Vicových názorů na společnost ve vývoji novodobé protifeudální ideologie.

Jestliže J. Kudrna po příchodu do Brna obrátil v souvislosti se svou kandidátskou prací pozornost také na problematiku vzniku feudalismu v jihoněmeckém prostředí, nebyla to náhodná volba. Je zřejmé, že už při studiu Hegela i Vica a zvláště v Kapitolách jej zaujala otázka rozkladu antického světa a jeho transformace ve feudální společnost. Řešení tohoto pro naše poměry zdánlivě odtazitého tématu, kterému věnoval řadu studií v druhé polovině 50. let, znamenalo v rámci tehdejší československé historiografie významný počín, a to nejen proto, že naše dosavadní dějepisceví jen velmi zřídka a nesystematicky přistupovalo k výzkumu problémů ležících mimo bezprostřední dosah českých dějin, ale zejména z metodologických důvodů. Vždyť rodící se marxistická historická věda se u nás právě v 50. letech kriticky vyrovnávala s výsledky buržoazní historiografie a otázka geneze feudalismu v západní a střední Evropě představovala přitom otázku nikoliv okrajovou. Její objasnění těsně souviselo s osvětlením vzniku třídní společnosti a raně feudálního státu. Zaměření na oblast Bavorska a Alamanie, kde se pro proces feudalizace zachovaly relativně četné písemné prameny již z 6.—9. století, nebylo nakonec bez metodologického i věcného významu také pro zkoumání raných dějin s Bavorskem sousedících českých zemí, kde naopak pro toto období obdobné prameny postrádáme. Navíc dávalo možnost kriticky se vypořádat s výsledky dosavadní německé buržoazní historiografie, která už v průběhu 19. stol. z nejvýznamnějších pramenů — z tzv. barbarských zákoníků — těžila argu-

mentaci pro nejrůznější nacionalistické koncepce raných německých dějin.

V tomto bodě — v důkladné kritické analýze a marxistickém hodnocení dosavadních výsledků zkoumání — je také možno vidět jeden ze základních přístupů J. Kudrny nejen k problematice počátků feudalismu v jihoněmecké oblasti, ale též ke všem problémům dějin, jež ve svém díle později řešil. Hodnocení všech dosavadních závěrů o dané problematice neměla jen věcný, faktografický význam, ale především dosah metodologický, neboť ukazovalo, že i když německá historiografie nezůstávala od přelomu 19. a 20. století jen u formálního a izolovaného rozboru barbarských zákoníků — jako starší německá právní škola, která tento druh pramenů jednak přeceňovala, jednak pojmala zúženě, — a začala používat i jiné typy pramenů a způsoby interpretace (stylistická komparatistika), celkově ani později neřešila nejdůležitější otázku, a to hlavně otázku společenské funkce barbarských zákoníků.

A právě na tyto otázky se zaměřily Kudrny studie. Odpověď na ně byla hledána zejména v chápání a interpretaci barbarských zákoníků z hlediska jejich těsné souvislosti s třídní diferenciací tehdejší společnosti a s rozvíjením feudálních společenských vztahů. J. Kudrna proto obrátil pozornost jak k přežitkům starších předfeudálních společenských forem¹², tak i k otázce stupně majetkové a třídní diferenciace, jak se odrážely v barbarských zákonících.¹³ Na základě rozboru Lex Baiuvariorum např. přesvědčivě objasnil společenskou funkci tohoto zákoníku, která nespočívala jen v kodifikaci stávajícího stupně vývoje společnosti, ale též v urychlení samotného procesu feudalizace. K osvětlení majetkových a třídních poměrů směřovaly také analýzy jednotlivých forem feudální závislosti a skutečného obsahu pojmů, kterými byly různé vlastnické a sociální vztahy v pramenech postihovány.¹⁴

Dílejší závěry, k nimž J. Kudrna ve svých přípravných studiích dospěl, a nové metodické přístupy, které v nich prosazoval, doplnil a soustavně rozvedl v kandidátské disertaci, která byla obhájena v r. 1957 a v roce 1959 vyšla tiskem pod názvem Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu.¹⁵ Práce zdaleka nebyla shrnutím závěrů předcházejících studií, ale systematicky pojatým a koncepčně promyšleným rozbohem celé problematiky, který zahrnoval v kontextu naší historiografie vlastně první soustavné kritické zhodnocení právní historické literatury zabývající se touto problematikou. Ústřední problém geneze feudálních třídních vztahů a feudálního státu u Bavorů a Alamánů byl zde řešen na základě všestranné analýzy a hodnocení Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum, přičemž zejména jejich komparace s ostatním pramenným materiálem (s královskými a soukromými listinami, s formulářovými sbírkami a narativními prameny) byla velmi přínosná a poučná. Nejenže umožnila vyvrátit pokusy části německé buržoazní historiografie klást vznik zákoníků do 6. stol., ale objasnila jejich vznik i míru prolínání starého zvykového práva s franským a datovat je do 1. poloviny 8. století. Ověření možností i mezi metod současné textové kritiky a diplomatiky a různých rovin komparace pramenů vytvořilo příznivé předpoklady pro zkoumání takových klíčových otázek geneze feudalismu, jakými byly vlastnické vztahy, třídní diferenciace a vznik státu.

V marxistickém řešení těchto otázek spočíval také význam Kudrny práce o barbarských zákonících. Na základě rozboru donací a tradic dospěl J. Kudrna k postizení rozkladu starších občinných forem společenského života jiho-

německého obyvatelstva a prostřednictvím analýzy jednotlivých vlastnických forem, zejména beneficia a prekarie, jejichž funkci pojal odlišně od buržoazní historiografie (Brunner, Mitheis), osvětlil proces znevolnění dříve svobodných občanů. Protože tento proces postupně diferenciací svobodných rolníků a jejich přechod do vrstev nevolníků sledoval v souvislosti s procesem formování státu u Bavorů a Alamanů, mohl přesvědčivě dokázat, že vznik státu v jižním Německu nebyl něčím vnějším, produktem franckého výboje, nýbrž naopak výsledkem vývoje domácí společnosti, výrazem její třídní diferenciací.

Příčiny objektivnosti a přesvědčivosti závěrů Kudrnovy práce o barbarských zákonících nespočívaly jen ve všestranném zvládnutí pracovních postupů právní historie a diplomatiky, ale zejména v kvalitativně novém uchopení celé problematiky, neboť práce úspěšně aplikovala marxistickou metodologii i na oblast, která dosud byla doménou buržoazní historiografie.¹⁶ Pro další směřování Kudrnaova díla byla významná přinejmenším v dvojnásobném smyslu. Jednak si v ní Kudrna na základě konkrétního rozboru děl zvláště právněhistorické literatury ověřil základní tendence a metody německé buržoazní historiografie, jednak si důkladným osvojením marxistického pojetí vzniku feudalismu vytvořil optimální předpoklady pro teoretické zvládnutí také otázek rozkladu feudalismu.

Vedle klíčových otázek vzniku feudální společnosti, se J. Kudrna od konce 50. let obíral také stěžejními problémy geneze antifeudálních prvků v lůně středověké feudální Evropy, jak se projevovaly v prosazení renesančního myšlení. Tato orientace bádání byla z hlediska vývoje naší marxistické historiografie o to závažnější, že J. Kudrna svými pracemi razil cestu kvalitativně vyšší marxistické koncepci italské renesance, v níž byla původní představa o podmíněnosti renesanční kultury a myšlení prvky raně kapitalistického výrobního způsobu postupně nahrazována názorem o složitějším vztahu mezi ekonomickými a sociálními předpoklady renesance a její ideové a kulturní nadstavby.

J. Kudrna velmi zásadně přispěl k prosazení nového pojetí renesance zejména soustředěným zkoumáním formování protifeudální ideologie v Itálii a její úzké souvislosti s realitou italských městských států ve 13. a 14. století. Oproti obvyklému vymezení počátku renesance obrátil totiž pozornost netradičně již na 13. století a v něm na existenci městských komun. V analýze jejich ekonomických, třídních a právních základů pak hledal zdroje nových forem ideologie středověkého měšťanstva i kořeny hlavních zásad a principů renesanční ideologie pozdějšího období. Východiskem tohoto přístupu se stalo řešení otázky, jakým způsobem politická praxe a třídní boje v italských komunách modifikovaly soudobé názory o státě a společnosti u takových osobností, jako byl Tomáš Akvinský, Dante Alighieri, Marsilius z Padovy a další.

Zajímavé výsledky přinesl tento pracovní postup už při analýze recepce Aristotelovy Politiky v názorech myslitelů 13. století.¹⁷ Srovnání interpretace Aristotela u Tomáše Akvinského a Marsilia z Padovy naznačilo nejen odlišnost jejich přístupu k Aristotelovi i ke společenské realitě, kterou se prostřednictvím Aristotela usilovali uchopit, ale zejména sociální podmíněnost jeho různého výkladu, neboť teprve existence italských komun umožnila akceptovat některé dříve pomíjené Aristotelovy názory. Z tohoto hlediska J. Kudrna hodnotil odraz nových sociálních skutečností v Tomášově pojmání Aristotela jako výraz ideologie soudobé církevní hierarchie, kdežto v Marsiliově recepci našel ztělesnění ideologie měšťanstva italských městských států. Hlubší roz-

bor Marsiliova myšlenkového světa vedl J. Kudrna v dalších studiích¹⁸ k pojetí Marsilia z Padovy jako výrazného ideologa středověké komuny. Na rozdíl od nejrůznějších interpretací Marsiliova díla v něm rozeznal obraz středověké společnosti pojatý ne tak, jak ji viděla scholastická filozofie, ale ze zorného úhlu středověkého měšťanstva. U Marsilia šlo podle něj o kritiku feudální společnosti, která v mnohém předjímala kritiku „klasicky“ renesanční. Sepětí Marsiliova učení s názory středověkých městských kacířských hnutí i s averoismem, které J. Kudrna jednoznačně prokázal,¹⁹ umožnilo vidět Marsilia z Padovy jako předchůdce pozdějších rozvinutých renesančních názorů na stát a společnost, ba v mnohém směru dokonce odhalilo jeho názorovou shodu s nejprogressivnějšími renesančními mysliteli.

Jestliže J. Kudrna také při zkoumání Danteho názorů dospěl k závěru, že rovněž Dante patřil k ideologům městské komuny,²⁰ znamená to, že se Kudrnovou zásluhou podařilo přesunout pozornost na dosud přehlíženou souvislost mezi obdobím rozmachu středověkých italských komun ve 13. stol. a vlastním renesančním obdobím, datovaným obvykle až do 14. století, jinými slovy rozšířit tradiční pohled na italskou renesanci i o 13. století.

K tomuto výsledku dospěl J. Kudrna ve významité publikaci Stát a společnost na úsvitě italské renesance,²¹ která svým celkovým pojetím, širokým mezioborovým záběrem a pozoruhodnými závěry byla ojedinelou prací nejen v rámci české historiografie, ale i ve světové literatuře o renesanční ideologii. Vynikala také smělým pokusem o syntetické zvládnutí počátků renesance na základě brilantních analýz, které i v detailech hledaly a nacházely důležité souvislosti obecných vývojových tendencí. J. Kudrna se zde zaměřil na osvětlení geneze renesanční ideologie v její závislosti na rozvoji a proměnách italských městských států. Vyšel přitom z teoretického předpokladu, že mezi politickou praxí a politickou teorií, která na tuto politiku reagovala, byl velmi úzký vztah, který umožňuje hledat a sledovat počátky renesanční ideologie právě v každodenní politice italských městských států. Soustředil se proto na rozbor procesu potlačování moci feudálů ve městech a mocenského nástupu měšťanstva i na analýzu podílu, který měšťanstvo mělo při formulování státoprávních zásad městských komun. Tímto rozbohem tak prokázal, že s utvářením tohoto už ne feudálního typu státu souvisel také vznik protifeudálních právních a státních teorií, ztělesněných jednak v komunálních statutách, jednak v názorových koncepcích hlavních ideologů měšťanstva (Dante, Marsilius, Bartolus). Kudrnova konfrontace politické praxe komun s jejím zobecněním v politické a právní teorii osvětlila také souvislost státněpolitických názorů s názory středověkého kacířství a s averoistickou filozofií. I když díky odlišným podmínkám vývoje jednotlivých komun byl poměr k feudálům, venkovským malovýrobcům a otázce rovnosti lidí různý, názorové představy ideologů komun měly už ve 13. století značně antifeudální podobu.

Metodologicky velmi důležitý výklad geneze renesančního myšlení o státu a společnosti z hlediska jeho sociální a třídní podmíněnosti umožnil dokázat, že tzv. raně buržoazní ideologie mohly vznikat a vznikaly už v lůně středověké měšťanské společnosti ve 13. stol. Znamená to, že Kudrnovou monografií bylo období rozvoje italských komun ve 13. století vřazeno do mnohem užšího sepětí s vrcholným obdobím renesance v 15. a 16. století, než bylo v dosavadní historiografii obvyklé. Jeho práce též dokázala, že základní ideologické argumenty, představy a společenské kategorie renesance byly zformulovány už na

přelomu 13. a 14. století jako zobecnění základních rysů městského státu, třebaže v každé vývojové etapě komun měla dominantní úlohu jiná ideologie. Neméně zásadním přínosem Kudrnova bádání byla novátorská periodizace vývoje renesanční ideologie odvozená z role, kterou různé formy ideologie hrály ve vývoji italských městských států. Zkoumání státněpolitických názorů na počátku italské renesance vrhlo nové světlo na řadu otázek renesančního myšlení vůbec. Přineslo některé podněty také pro studium vztahu renesance a reformace. Zásadně též přispělo k dobově diskutované otázce vtahu renesanční ideologie k raně buržoazním ideologiím.

Jestliže Kudrnovy studie o počátcích státněpolitické ideologie v italských městských státech byly zaměřeny na klíčové otázky zrodu renesančního názorového světa, bylo logické, že další jeho badatelský zájem se brzy soustředil též na problematiku vyústění renesančního myšlení a na jeho typologii. Tato orientace nesouvisela jen se snahou objasnit další vývojovou linii renesanční ideologie, ale také s otázkou její recepce ve filozofii dějin a historiografii 19. a 20. století, jimiž se J. Kudrna v této době průběžně také zabýval.

Zaměření na studium závěrečné etapy italského renesančního myšlenkového vývoje, jak je můžeme sledovat na Kudrnových příspěvcích o historických a politických názorech Machiavelliho a Guicciardiniho, bylo významné hned z několika důvodů. Předně doplňovalo pohled na počátky renesance, a to z hlediska její závěrečné fáze, kdy teprve rozklad dosavadních státních a společenských forem a jejich přetváření umožnily zásadnější reflexi samotných principů, na nichž stála italská společnost ve 13.—15. století. Předpoklad, že zejména Machiavelliho dílo „tvoří koneckonců resumé vývoje italského městského státu od 13. do 16. století“,²² vedl J. Kudrnu k tomu, aby už ve studii K Machiavelliho názorům státně politickým a historickým²³ soustředil pozornost na jejich teoretickou hodnotu v závislosti na vývoji dobové reality. V návaznosti na dřívější rozbor díla Marsilia z Padovy a vůbec ideologie raných italských komun se mu zde podařilo ukázat, že také Machiavelliho teoretické názory těsně souvisely nejen s jeho vlastní aktivní politickou činností, ale i s celkovou politickou a společenskou situací městských republik, zvláště Florencie, na přelomu 15. a 16. století.

Objasnění Machiavelliho názorů z hlediska konkrétně historické situace se v díle Machiavelli a Guicciardini²⁴ stalo východiskem k řešení základních otázek politického myšlení pozdní italské renesance. J. Kudrna se zde při rekonstrukci třídních aspektů ideologie podobně jako už dříve vyvaroval nebezpečí úzce empirického, pouze o biografická data se opírajícího přístupu a pojal rozbor Machiavelliho a Guicciardiniho historickopolitického díla strukturálně, jako nedílného prvku společenské totality, který byl nejen její součástí, ale také celou strukturu společnosti myšlenkově reprodukoval. Tento přístup mu umožnil vidět v Machiavelliho a Guicciardiniho názorech dva protikladné typy myšlení, které plynuly z jejich odlišného přístupu k soudobé společenské realitě. Umožnil mu též nově řešit otázky jednoty Machiavelliho díla, která je pro hodnocení a typologii pozdně renesanční ideologie klíčová. Na rozdíl od různých koncepcí (Barona, Caboda ad.) ukázal, že problém jednoty či diskontinuity Machiavelliho díla, jak se promítá hlavně v jeho spisech *Il Principe* a *Discorsi*, lze řešit jen z hlediska postojů Machiavelliho k současným problémům Itálie, z hlediska úkolů, které měly být v soudobé italské společnosti řešeny.²⁵ Z tohoto zorného úhlu J. Kudrna analyzoval i Machiavelliho hodnoce-

ní a typologii městských států a antické prvky v jeho díle i jeho samotné pojetí dějin.²⁶ Stejně přistupoval i k rozboru pozadí Guicciardiniho kritiky antické tradice v renesanci a jeho relativizace progresivních rysů renesanční ideologie, zejména republikánské ideje.^{26a}

Všestranná analýza charakteristických znaků Machiavelliho a Guicciardiniho myšlení vedla J. Kudrna k závěru, že rozdílnost v jejich názorových koncepcích se vyhranila už v procesu jejich politické praxe, hlavně však byla podmíněna jejich odlišným vztahem ke státní formě a úkolům italského městského státu i přímo k politickým událostem ve Florencii v letech 1492—1512, kdy po republikánské éře došlo k restauraci Medicejů. J. Kudrna tak rozvinul dosavadní závěry historiografie, které označovaly Machiavelliho jako ideologa zobecňujícího názory středních městských vrstev (napolo) a Guicciardiniho jako myslitele stojícího na pozicích městských patricijských vrstev (popolo grasso), o poznání, jak se tyto odlišné postoje promítaly do jejich ryze politické a historické analýzy italských městských útvarů a do hodnocení jejich celkové společenské reality.

Širokých historických souvislostí, v jejichž rámci J. Kudrna rozebral a srovnal názorové přístupy obou myslitelů, využil potom k typologii jejich historickopolitických názorů, která umožňuje vidět hlubší názorovou oscilaci nejen samotného renesančního myšlení, ale i jeho další projekci v politickém a historickém myšlení v následujících stoletích. J. Kudrna dovedl své vývody až tam, kde prokázal, jak se v Machiavelliho a Guicciardiniho postojích vyhranily dva rozdílné typy myšlení o společnosti, které stály v pozadí diskontinuity renesančního myšlení, které ale zároveň stojí na počátku polaroty novodobé filozofie dějin. Zatímco na statický racionalismus Machiavelliho navazovalo osvícenství, z empirismu a historismu Guicciardiniho čerpala hlavně německá konzervativní romantika a Rankeho historismus i liberálně konzervativní ideologie 19. století. Podnětnost typologie Machiavelliho a Guicciardiniho názorových koncepcí se jasně projevila i v Kudrnově pozdější zkoumání otázek vývoje historického myšlení v 19. a 20. století.²⁷

Zkoumání společenské podmíněnosti politického a historického myšlení, které stálo v popředí typologie Machiavelliho a Guicciardiniho názorových postojů, zůstalo významným faktorem Kudrnova přístupu také k problematice vývoje novodobé buržoazní historiografie, v jejímž rámci ho zajímaly především tradice rankovského dějepisectví v německé historiografii a pozitivistické tendence v současné francouzské, německé a italské historiografii.

Tento zřetel byl důležitý zvláště při sledování ideologických rysů poválečného německého buržoazního dějepisectví, kterým se zabýval v řadě příspěvků v první polovině 60. let a v monografii *Historie, filozofie, politika v NSR*.²⁸ J. Kudrna zde zajímaly v prvé řadě historické a filozofické předpoklady nové západoněmecké historiografie a její ideologická a politická motivace. Zaměření na tuto problematiku bylo důležité zejména pro určení skutečné úlohy tzv. revidované historiografie v NSR, která se navenek distancovala od tradičního německého dějepisectví úzce spjatého s ideologií imperialistického německého státu, která však vzhledem k tradiční roli dějepisectví v německém prostředí měla i v období po r. 1945 velmi blízko k oficiální státní ideologii NSR.

Otázku, na jaké dědictví navazuje nové německé buržoazní dějepisectví, jejíž zodpovězení mělo svůj význam nejen čistě historický, ale i politický a ideologický, řešil J. Kudrna tak, že sledoval dosah řady kategorií, které používali

současní němečtí historikové, a analyzoval jejich obsah a smysl v minulosti a přítomnosti. Určoval přitom, nakolik základní představy současné historiografie byly jen asimilací starších teoretických hledisek uzpůsobených nové politické a ideologické praxi a nakolik byly doplněny některými novými přístupy. Prakticky to znamenalo, že J. Kudrna kriticky rozebral hlavní směr německého dějepisectví od počátku 19. století až do 60. let 20. století. Sledoval přitom přetrvávání jeho původních charakteristických rysů, jakým bylo preferování zahraniční politiky a státu v historii, ignorování společenských činitelů, princip continuity i princip diskontinuity a relativismu, v dlouhodobém vývoji. Zjistil, že oficiální německá historiografie udržovala tyto základní principy rankovského dějepisectví nejen po celé 19. století,²⁹ ale proti vlivům marxismu i pozitivismu i v období výmarské republiky.

Hodnocení samotné revize dosavadní německé historiografie po r. 1945³⁰ opřel o celkový rozbor nejen jednotlivých tendencí v historickém myšlení v NSR, ale též jejich ideologických a politických předpokladů, vzniklých jak z porážky německého imperialismu, tak z existence NSR. Důležité je, že i když sledoval v prvé řadě osudy rankovského dějepisectví, všímal si i koncepci a směrů vymykajících se z hlavního proudu německé buržoazní historiografie, a to nejen v jejich pouze názorové rovině, nýbrž — jak to činí vždy — v hlubších společenských souvislostech. Touto cestou dospěl k závěru, že při revizi starší německé buržoazní historiografie a kritice novorankovského dějepisectví trvala snaha o zachování jeho jádra, že otřesení pozic novorankovství a nástup některých nových tendencí a směrů, zvláště tzv. teoretické historiografie, neznamenal konec tradičních koncepcí rankovského dějepisectví, spíše vedly k jejich rozčlenění. Jestliže zesílení sociologických tendencí a zkoumání tzv. průmyslové společnosti v západoněmecké historiografii bylo reakcí na novou společenskou skutečnost určenou ekonomickým i politickým vývojem NSR i silnými vlivy francouzské a americké historiografie a do určité míry znamenalo zatlačení rankovského typu dějepisectví,³¹ J. Kudrna přesto dokázal, že i v těchto nových tendencích, které přinášely některé nové pohledy a postupy, přetrvávaly staré kategorie a postoje přehodnocené z hlediska celkového ideologického směřování nového německého státu.

Kudrna svým zkoumáním vývojových tendencí západoněmecké historiografie přispěl ke kritickému zhodnocení v 60. letech u nás málo známé, avšak odborně a ideologicky navýsost závažné problematiky. Navíc ukázal na její zdroje v rankovském dějepisectví i na její těsnou souvislost s dobovou ideologickou skutečností. Sledování těchto složitých závislostí ve všech významových rovinách bylo možné jen díky analýze základních etap rankovského dějepisectví a jejich historických předpokladů na základě rozboru historických koncepcí a kategorií významných představitelů německého dějepisectví (Rankeho, Treitschka, Droysena, Sybela, Burckhardta, Meinecka, Hintze, Troeltsche, Rittera ad.).³² Kudrnovo osvětlení specifických třídních podmínek utváření německého dějepisectví bylo důležité i z hlediska jeho budoucího kritického zkoumání pozitivistického dějepisectví v západní Evropě. I když v publikaci *Historie, filozofie, historie* v NSR v popředí zájmu zůstávala problematika přetrvávání postupů rankovského dějepisectví v poválečné německé historiografii, J. Kudrna zde ukázal i na metodologicky nové, tradiční historiografii cizí historické koncepce. Jeho výklad tak získal na úplnosti a plastičnosti a stal se východiskem k další etapě jeho studia buržoazní historiografie, kte-

rou zahájil na přelomu 70. a 80. let svými studiiemi o pozitivistických tendencích v nejnovějším německém, francouzském a italském dějepisectví.

Tyto práce kulminující zatím v publikaci *Ke kritice pozitivismu* v současné německé, francouzské a italské historiografii 19. a 20. století³³ dokazují, že Kudrnův zájem o historiografickou problematiku se stále prohlubuje a rozšiřuje a že je ještě více než dříve spojen s aktuálními problémy nejnovější historiografie. Zatímco v předcházejících pracích historiografických sledoval hlavně dědictví tradičního německého historismu jako jednoho ze základních proudů evropského dějepisectví, nyní zaměřil pozornost na do určité míry protilehlý proud buržoazního dějepisectví, jehož vliv po druhé světové válce vzrůstá, a to i v domovském prostředí rankovského dějepisectví. Aktuálnost Kudrnova kritického zkoumání současného pozitivismu v západoevropském dějepisectví je o to větší, že aktivizace pozitivistické historiografie je úzce spjata s celkovým společenským vývojem a je do značné míry reakcí na vzrůstající vliv marxistické metodologie. Velmi cenné na pracích z této oblasti je, že v nich J. Kudrna analyzuje a konfrontuje pozitivistický proud ve třech nejvýznamnějších národních historiografiích západní Evropy. Tento postup mu umožnil charakterizovat jak konkrétní podobu pozitivistické historiografie v jednotlivých zemích, tak její společné obecné rysy.

J. Kudrnovi se podařilo zvládnout tuto nesmírně obtížnou a obšírnou problematiku na vysoké teoretické a odborné úrovni, a to zejména díky nadprůměrné jazykové a filozofické připravenosti a již dříve ověřené pracovní metodě, založené na hledání genetických souvislostí i společenských vazeb jednotlivých historických koncepcí. Aplikaci tohoto přístupu při zkoumání vědeckých, filozofických a společenských předpokladů vzniku a vývoje pozitivismu a reakcí na něj ve francouzském a německém dějepisectví od 19. století až do druhé světové války³⁴ si J. Kudrna vytvořil základnu pro analýzu a komparaci současné francouzské, italské a německé pozitivistické historiografie. V jejich celkových vývojových tendencích do r. 1945 nalezl silné rysy relativismu, tíhnutí k sociologizaci dějin a odmítání faktoru revolučních změn v dějinách, které ve svých důsledcích znamenaly zaměření pozitivistů na stabilní dějinné epochy a naopak rezignaci na postžení přechodných a převratných údobí, a tudíž i na vlastní dynamiku dějin. Rozbor pozitivistického proudu v současném francouzském dějepisectví, reprezentovaného hlavně školou *Annales*, přinesl obdobné závěry.³⁵ Pronikavým a v lecčems novátorským pohledem na ideologické aspekty školy *Annales* i jejích nejvýznamnějších variant, (seriální historie, dějiny mentalit) J. Kudrna naznačil, že její dosavadní hodnocení, které se i ze strany marxistické historiografie vyznačovalo kladným oceněním pokrokovosti školy *Annales*, bude třeba opravit. Kudrnův přístup ke zkoumání školy *Annales* je neobyčejně podnětný. Jeho výsledky budí pozornost a jsou vysoko ceněny, o čemž svědčí i skutečnost, že J. Kudrna publikuje své studie o škole *Annales* i v zahraničí.³⁶

Objevné jsou také Kudrnovy postřehy o pozitivistických tendencích v italském dějepisectví, a to nejen u nás, kde tyto otázky v takové šíři a hloubce nikdo nepracoval, ale i v zahraničí. Je tomu tak nejen proto, že souvislost italského dějepisectví 19. a 20. století, které bylo silně poznamenáno prvky marxismu a vlivu Groceho filozofie, s evropským pozitivismem byla vzhledem k jeho vlastnímu na pozitivismu dosti nezávislém vývoji dlouho přehlížena, ale také z toho důvodu, že J. Kudrna vysvětluje metodologické spory, které se

nedávno vedly v italské buržoazní historiografii, v souvislosti s vnitřními proměnami, kterými prošla italská společnost po r. 1945. Z tohoto hlediska jde v italské historiografii spíše jen o absorbování prvků pozitivismu v rámci tradičního italského politického dějepisectví.

V návaznosti na svůj dřívější výzkum německé historiografie v období 1945—1960, která se vyznačovala snahou o zachování individualizujících postupů tradičního rankovského dějepisectví, analyzuje nyní ve své monografii ty historické koncepcce, které zhruba od konce 60. let směřují ke sloučení kategorií tradičního německého historismu s neopozitivismem.³⁷ Přínos Kudrnova hodnocení nejnovějších tendencí v německé historiografii spočívá zejména v kritickém posízení podstaty zvláštních i obecných rysů jednotlivých koncepcí (u Bosla, Kocky, W. J. Mommsena, Wehlera ad.). Přes různá východiska a vlivy (škola Annales, M. Weber, politologie, americké hospodářské dějiny) nalézá u nich shodu v úsilí o zteoretičtění metodologie, které má modernizovat německou historiografii a vyzbrojit ji tak pro zápas s marxismem lépe, než bylo schopno rankovské dějepisectví.

Kudrnova kritická práce o pozitivismu v západní historiografii představuje svými netradičními přístupy a cennými závěry významný počín v rámci české, ale i celé marxistické historiografie.³⁸ Jeho průřez západní pozitivistickou historiografií ukazuje její mnohotvárnost a proměny v čase, ale i rozličnou úlohu, kterou hrála a hraje díky různým společenským předpokladům a ideologické situaci, na niž reaguje, u jednotlivých národů.

Síla Kudrnova rozboru netkví jen v pronikavé kritické analýze různých pozitivistických tendencí, ale též v tom, že zde dvěma přípojenými exkursy přešel od kritického hodnocení buržoazní historiografie k její přímé konfrontaci s formulovaným marxistickým pojetím klíčových otázek dějin. V prvním z obou exkursů podal na základě rozboru společenských souvislostí vývoje historismu v antice, renesanci, kapitalismu a imperialismu obraz vytváření marxistického vědomí, které pojal jako proces osvojování si marxistického pohledu na dějiny dělnickou třídou.³⁹ V druhém exkursu, věnovaném periodizaci, podtrhl na základě konfrontace s nejméně výraznějšími typy nemarxistické periodizace přednosti marxistické periodizace dějin podle společenskoekonomických formací. Nejlepším způsobem tak doplnil kritické zhodnocení nových směrů v buržoazním dějepisectví o demonstraci skutečné metodologické převahy marxismu.

Nepodcenitelnou a plnohodnotnou součástí vědeckého díla J. Kudrny jsou také jeho učební texty, kterým v průběhu celé své dosavadní vědecké a pedagogické práce věnoval nemalou a systematickou pozornost. Jejich význam nespočívá jen v tom, že svými skripty, která postihují historický vývoj řady zemí západní Evropy (Německa, Anglie, Francie, Itálie, Španělska) pokrývá převážnou část problematiky, kterou přednáší, ale zejména v úrovni jejich zpracování. Jeho skripta nikdy nejsou pouhou kompilací pro pedagogické účely, vždy se vyznačují originálním přístupem k problematice, vlastním řešením jednotlivých otázek dějin. Příkladem by mohla být už jeho první skriptum, již zmíněné Kapitoly z dějin feudální a buržoazní historiografie a filozofie dějin. Skutečnost, že se k nim stále vracel a přepracovával je podle nových poznatků, svědčí jak o významu, který J. Kudrna přikládá sepětí učebních textů s vlastním výzkumem a rozvojem vědy samé, tak o úloze, kterou možnost publikovat některé výsledky svého bádání ve skriptech má pro jejich další propra-

covávání a třibení. Díky tomuto sepětí mají Kudrnova skripta vždy nejen pedagogickovzdělávací, nýbrž také vědeckovýzkumný dopad. Vedle uvedených Kapitol, které ve svém posledním pátém vydání⁴⁰ jsou stále nejkompletnějším zpracováním základních problémů dějin dějepiscectví a filozofie dějin v naší odborné literatuře a která by si již z tohoto důvodu dávno zasloužila knižní vydání, mají svým originálním zachycením přechodu k feudalismu špičkovou úroveň i skripta Materiály k německým dějinám ve středověku, ale těsnou souvislost s Kudrnovým vědeckým výzkumem bychom našli u většiny ostatních skript, počínaje Úvodem do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě, přes Politické a historické názory italské renesance až po Kapitoly z dějin marxistické historiografie.⁴¹

Neopostihli bychom šíři ani hloubku přínosu Kudrnových prací, kdybychom nevzpomněli také jeho příspěvků, jež sice překračují rámeček našeho sledování jeho odborně historického díla, které ale jsou nedílnou součástí jeho obrovského myšlenkového a kulturního záběru. Vedle historické vědy a filozofie se Kudrnova neobyčejná jazyková a filozofická erudice stala předpokladem také pro jeho činnost popularizátorskou, a to zdaleka ne jen na poli historie a filozofie. Jeho jméno najdeme např. za zasvěcenými doslovy českých vydání jak literárně teoretických statí předního italského literárního vědce C. Salinariho, tak stěžejního románu významného rakouského spisovatele R. Musila i práce sovětského medievalisty A. J. Gureviče.⁴²

Pohled na dosavadní historické dílo J. Kudrny naznačuje, že J. Kudrna patří k těm našim marxistickým historikům, kteří jako první teoreticky i prakticky propracovávali marxistickou metodologii obecných dějin a vytvářeli tak základ k jejich novému hodnocení. Jeho přínos v tomto směru je o to závažnější, že pojímá všechny zkoumané problémy dějin vždy tak, aby postihl obecnou povahu vývoje. I v případech, kdy analyzuje dílčí otázky, vždy ho zajímá jejich místo v základních vývojových tendencích doby. Trvalý zřetel k obecným souvislostem historického procesu patří k základním znakům i přednostem jeho prací. Důkladné filozofické zázemí dává jeho pracím pevný metodologický základ a zároveň je nejen základním východiskem k jeho výraznému mezioborovému pojmání historických problémů, ale též důležitým předpokladem zájmu o úlohu historického myšlení v dějinách.

Také z hlediska tematického řadí J. Kudrna jeho dílo k oněm ojedinělým zjevům našeho dějepiscectví, jejichž dílo se zabývalo výhradně jen obecnými dějinami. Jeho význam není o to menší, spíše naopak. Postihnout v takovém záběru a na tak vysoké odborné a metodologické úrovni řadu stěžejních problémů západních obecných dějin, jak to činí ve svých pracích J. Kudrna, si mohlo i v minulosti dovolit jen velmi málo historiků. I když těžiště jeho díla plně spočívá v obecných dějinách, neznamená to, že by jeho práce neměly význam i pro zkoumání českých dějin. Vždyť česká historiografie se po r. 1948 musela i v oblasti českých dějin vypořádávat s obdobnými problémy, jako řešil J. Kudrna v rovině obecných dějin. Zkoumání otázek vytváření feudální společnosti a raně feudálního státu v jižním Německu mělo metodologický význam i pro výzkum obdobného procesu v českých zemích. Obdobně osvětlení problémů geneze raně antifeudální ideologie na počátku italské renesance v teoretické rovině zásadně přispělo k řešení otázek spjatých s protifeudálním rázem husitství a jeho ideologie i s obecnou otázkou typologie raně buržoazních revolucí. I současné zaměření J. Kudrny na kritickou analýzu sou-

časné buržoazní historiografie je významným příspěvkem k upevnování a zdokonalování metodologické a kritické orientace naší historiografie.

Celé historické dílo J. Kudrny je dokladem toho, že naše historická věda je s to řešit nejnáročnější problémy obecných dějin na nejvyšší úrovni. Lze jen přát jubilantovi i české historiografii, aby mu pracovní elán vydržel i do dalších let.

Poznámky

¹ Viz pořadové číslo 1 níže níže uvedeného Soupisu prací Jaroslava Kudrny, s. 5. Dále uvádíme jen čísla tohoto soupisu.

² Viz č. 8 a 13.

³ Viz č. 1.

⁴ Viz č. 60.

⁵ Srov. recenzi Bednář, J.: *Jaroslav Kudrna, Studie k Hegelovu pojetí historie*, FČ 13, č. 2, s. 346—351.

⁶ Viz č. 86.

⁷ Viz č. 94.

⁸ Viz č. 8.

⁹ Viz č. 76.

¹⁰ Viz č. 89.

¹¹ Viz č. 105a.

¹² Viz č. 5.

¹³ Viz č. 4.

¹⁴ Viz č. 6, 14.

¹⁵ Viz č. 25.

¹⁶ Práce byla recenzována i v zahraničí, kde vzbudila velkou pozornost. Srov. Wegener, W.: *Jaroslav Kudrna, Studie k barbarským zákoníkům lex Baiuvariorum a lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů k v jižním Německu*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abt. 80, s. 534—545; Labuda, G.: *Roczniki Historyczne* 29, 1963, s. 271—273.

¹⁷ Viz č. 30.

¹⁸ Viz č. 37.

¹⁹ Viz č. 40.

²⁰ Viz č. 50.

²¹ Viz č. 59.

²² Viz č. 27, s. 583.

²³ Viz č. 27.

²⁴ Viz č. 72.

²⁵ Viz č. 63.

²⁶ Viz č. 71, 70, 68.

^{26a} Viz č. 57, 58.

²⁷ J. Kudrna např. při zkoumání úlohy pojmu individuality v novověkém dějepisectví jasně doložil, že zárodky rozporu mezi idiografickým dějepisectvím a historiografií filozofující, který zřetelně vystoupil do popředí až ve století 19., lze nalézt právě ve sporu mezi Machiavellim a Gucciardinim. Viz č. 73, 116.

²⁸ Viz č. 61.

²⁹ Viz č. 53.

³⁰ Viz též č. 47 a 43.

³¹ Viz též č. 62.

³² Srov. též samostatnou studii o historismu A. Troeltsche, viz č. 35.

³³ Viz č. 125.

³⁴ Viz též č. 90.

³⁵ Viz též č. 107.

³⁶ Viz č. 110, 117, 122.³⁸ Srov. recenzi J. Štaifa in ČSČH 32, 1984, č. 5, s. 742—753.³⁹ Srov. též č. 95.⁴⁰ Viz č. 108.⁴¹ Viz č. 19, 112, 12, 18, 111.⁴² Salinari, C.: *O moderní italské literatuře*, Praha 1964; Musil, R.: *Muž bez vlastností*, I—II, Praha 1980; Gurevič, A. J.: *Kategorie středověké kultury*, Praha 1978.

SOUPIS PRACÍ JAROSLAVA KUDRNY

V soupisu používáme následujících zkratk: (k) = knižní publikace, (u) = učební texty, (s) = studie, články, (r) = recenze, referát; ČsČH = Československý časopis historický, ČMM = Časopis Matice moravské, FČ = Filozofický časopis, SPFFBU = Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. U učebních textů uvádíme první a poslední vydání, případně vydání podstatně přepracované.

1954

- 1 (u) *Kapitoly z dějin feudální a buržoasní historiografie a filosofie dějin*, I. vyd., Praha, vydala Masarykova universita v Brně ve SPN 1954, 150 s.

1955

- 2 (s) *Několik poznámek ke kritice jazykového strukturalismu*, FČ 3, 1955, č. 1, s. 76—89.
 3 (r) Bloch, E.: *Subjekt — Objekt, Erläuterungen zu Hegel*, Berlin 1954, FČ 3, 1955, č. 4, s. 389—397.
 4 (s) *K otázce třídní diferenciacce a přežitků společnosti prvobytně pospolné v Bavorsku v osmém století*, SPFFBU C 2, 1955, s. 31—42.
 5 (s) *Dvě kapitoly k otázce přežitků prvobytně pospolné společnosti v t. zv. barbarských zákonících*, ČMM 74, 1955, č. 1, s. 196—223.

1956

- 6 (s) *Studie k otázce benefícia a prekarie*, SPFFBU C 3, 1956, s. 25—37.
 7 (r) *Několik metodických poznámek na okraj díla R. Buchnera v Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Vorzeit und Karolinger, Beiheft: Die Rechtsquellen*, Weimar 1953, SPFFBU C 3, 1956, s. 165—170.

1957

- 8 (s) *K historické charakteristice Vicovy metodologie a ontologie*, FČ 5, 1957, č. 1, s. 1—20.
 9 (r) Sidorova, N. A.: *Očerki po istorii rannej gorodskoj kultury vo Francii*, Moskva 1953, SPFFBU C 4, 1957, s. 151—152.
 10 (r) Werner, E.: *Pauperes Christi, Studien zur sozial-religiösen Bewegung im Zeitalter des Reformpapsttums*, Lipsko 1956, SPFFBU C 4, 1957, s. 153—154.
 11 (r) Neuschichin, A. I.: *Vozniknovenie zavisimogo krestjanstva v zapadnoj Evrope VI—VIII vekov*, Moskva 1956, Právník 96, 1957, č. 9, s. 842—846.
 12 (u) *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*, I. vyd., Praha, vydala Masarykova universita v Brně ve SPN 1957, 222 s.

1958

- 13 (s) *Hegel a počátky buržoazního historismu*, FČ 6, 1958, č. 2, s. 175—201.
 14 (s) *K charakteristice znaků sociální a třídní diferenciacce obyvatelstva v barbarských zákonících a tradičních listinách stol. 6.—8.*, SPFFBU C 5, 1958, s. 11—25.
 15 (r) Danilov, A. I.: *K kritice dopšianskoj koncepcii ranněsredněvěkovoj votčiny*, SPFFBU C 5, 1958, s. 147—148.
 16 (r) Mil'skaja, L. T.: *Svět'skaja votčina v Germanii VIII—IX vv. i jejo roľ v zakrapošćenii krest'janstva*, Moskva 1957, SPFFBU C 5, 1958, s. 148—151.
 17 (r) Dollinger, Ph.: *L'évolution des classes rurales en Bavière depuis la fin de l'époque carolingienne jusqu'au milieu du VIIIe siècle*, Paris 1949, ČMM 77, 1958, č. 1—2, s. 210—212.
 18 (u) *Politické a historické názory italské renesance*, 1. vyd., Praha, vydala Masarykova univerzita v Brně ve SPN 1958, 201 s.
 19 (u) *Materiály k německým dějinám ve středověku*, 1. vyd., Praha, vydala Masarykova univerzita v Brně ve SPN 1958, 267 s.

1959

- 20 (s) *O významu Hegelova pojetí činnosti pro základní problematiku jeho filosofie*, FČ 7, 1959, č. 4, s. 495—521.
 21 (r) *Několik poznámek k metodologii současné buržoazní historiografie*, ČsČH 7, 1959, č. 1, s. 106—113.
 22 (r) Albertini, R. von: *Das florentinische Staatsbewusstsein im Übergang von der Republik zum Prinzipat*, Bern 1955, SPFFBU C 6, 1959, s. 113—115.
 23 (r) Baron, H.: *The Crisis of the Early Italian Renaissance*, Princeton, New Jersey 1955, SPFFBU E 4, 1959, s. 137—140.
 24 (r) Klabouch, J.: *Osvicenské právní nauky v českých zemích*, Praha 1958, Právník 98, 1959, č. 2, s. 172—176.
 25 (k) *Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamanorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu*, 1. vyd., Praha SPN 1959, 171 s.

1960

- 26 (r) *K problematice středověkého materialismu*, FČ 8, 1960, č. 2, s. 256—262.
 27 (s) *K Machiavelliho názorům státně politickým a historickým*, FČ 8, 1960, č. 4, s. 554—583.
 28 (s) *K historickému zařazení metodologie a filosofie dějin A. J. Toynbeeho*, ČsČH 8, 1960, č. 4, s. 514—531.
 29 (s) *K některým otázkám trestní politiky italských komun XIII. století*, SPFFBU C 7, 1960, s. 191—202.
 30 (s) *A propos de certains problèmes concernant la réception de la Politique d'Aristote au 13ème siècle*, SPFFBU E 5, 1960, s. 105—114.
 31 (r) Danilov, A. I.: *Problemy agrarnoj istorii rannego srednevekovja v nemeckoj istoriografii*, Moskva 1958, SPFFBU C 7, 1960, s. 271—274.
 32 (r) Češka, J.: *Diferenciacce otroků v Itálii v prvých dvou stoletích principátu*, Praha—Brno 1959, SPFFBU E 5, 1960, s. 147—148.
 33 (r) Kantorowicz, E. H.: *The king's two bodies, A study in medieval political theology*, Princeton, New Jersey 1957, SPFFBU E 5, 1960, s. 150—152.
 34 (s) *Buržoazní historici na rozcestí*, Tvorba 25, 1960, č. 40, s. 952—953.

1961

- 35 (s) *Ke kritice historismu Arnošta Troeltsche*, FČ 9, 1961, č. 4, s. 587—611.
 36 (r) Mácha, K.: *Ke kritice buržoazního individualismu*, Praha 1960, FČ, 1961, č. 4, s. 540—646. [spoluautor A. Vávra]
 37 (s) *Marsilius jako ideolog středověké komuny*, ČsČH 9, 1961, č. 5, s. 739—755.
 38 (r) Engelmann, E.: *Zur städtischen Volksbewegung in Südfrankreich. — Kommunefreiheit und Gesellschaft Arles 1200—1250*, Berlin 1960, SPFFBU C 8, 1961, s. 539—541.
 39 (r) Marrou, H. I.: *De la connaissance historique*, Paris 1959, 3. vyd., SPFFBU C 8, 1961, s. 541—543.

- 40 (s) *Marsile de Padoue et les hérésies*, SPFFBU E 6, 1961, s. 197—205.
 41 (r) Kincl, J.: *Stát a právo v germánskořímské Burgundii V.—VI. století*, Praha 1959, Právník 100, 1961, č. 1, s. 88—90.
 42 (r) Mommsen W.: *Max Weber und die deutsche Politik 1890—1920*, Tübingen 1959, Právník 100, 1961, č. 5, s. 462—465.
 43 (s) *Ideové a politické kořeny současné západoněmecké buržoazní historiografie*, Nová mysl 1961, č. 3, s. 368—376.
 44 (r) *Eseje o materialistickém pojetí dějin*, Nová mysl 1961, č. 7, s. 906—908.

1962

- 45 (r) *Studie o teorii a dějinách v Marxově „Kapitálu“*, FČ 10, 1962, č. 2, s. 297—298.
 46 (r) *O utopiích blouznivců a sektářů*, FČ 10, 1962, č. 4, s. 578—583.
 47 (s) *K politickým a filosofickým aspektům tzv. „revidované“ historiografie v NSR*, FČ 10, 1962, č. 5, s. 659—682.
 48 (s) *A propos du vrai sens de la soi-disant historiographie théorique en Allemagne occidentale*, SPFFBU C9, 1962, s. 5—20.
 49 (r) Bracher, K. D., Sauer, W., Schultz, G.: *Die Nationalsozialistische Machtergreifung*, Köln, Opladen 1960, Právník 101, 1962, č. 7, s. 606—610.
 50 (s) *Dante en tant qu'idéologue de la commune urbaine*, in: *Charisteria Francisco Novotný octogenario oblata*, 1. vyd., Praha, SPN 1962, 269 s.

1963

- 51 (r) *„Společnost a svoboda“*, FČ 11, 1963, č. 3, s. 454—469.
 52 (r) *Mario Rossi o Marxovi a Hegelovi*, FČ 11, 1963, č. 5, s. 739—742.
 53 (s) *Einige Bemerkungen zur älteren deutschen bürgerlichen Geschichtsauffassung*, SPFFBU C 10, 1963, s. 71—84.
 54 (r) Sasso, G.: *Niccolo Machiavelli, storia del suo pensiero politico*, Napoli 1958, SPFFBU C 10, 1963, s. 149—150.

1964

- 55 (r) Merkel, N.: *Le origini della logica hegeliana*, Milán 1961, FČ 12, 1964, č. 2, s. 188—192.
 56 (s) *K některým otázkám pojetí znaku u Diltheye, Freyera a Heideggera*, FČ 12, 1964, č. 5, s. 640—656.
 57 (s) *Zur Frage der Revision der Renaissanceideologie bei Guicciardini*, SPFFBU C 11, 1964, s. 101—126.
 58 (s) *Zur Guicciardinis Kritik Machiavellis und der Antike*, SPFFBU E 9, 1964, s. 163—173.
 59 (k) *Stát a společnost na úsvitě italské renesance (Studie k odrazu italského města v politické literatuře na konci 13. a na počátku 14. století)*, 1. vyd., Praha, ČSAV 1964, 199 s.
 20 (k) *Studie k Hegelovu pojetí historie*, 1. vyd., Praha, ČSAV 1964, 169 s.
 61 (k) *Historie, filosofie, politika v NSR*, 1. vyd., Praha, NPL 1964, 203 s.

1965

- 62 (s) *State and Society in Present-Day West Germany Historiography*, SPFFBU C 12, 1965, s. 5—14.
 63 (s) *K otázce jednoty Machiavelliho díla*, Právněhistorické studie 11, 1965, s. 111—125.

1966

- 64 (r) *Dvě knihy o Machiavellim*, FČ 14, 1966, č. 3, s. 416—419.
 65 (r) Assunto, R.: *La critica d'arte nel pensiero medioevale*, Milano 1961, SPFFBU C 13, 1966, s. 189—190.

- 66 (u) *Materiály k německým dějinám ve středověku*, 2. rozšířený přetisk, Brno, Universita J. E. Purkyně 1966, 197 s.

1967

- 67 (r) Riedel, M.: *Theorie und Praxis im Denken Hegels, Interpretation zu den Grundstellungen der neuzeitlichen Subjektivität*, Stuttgart—Berlin—Köln—Mainz 1965, FČ 15, 1967, č. 2, s. 304—306.
- 68 (s) *Zu den Grundprinzipien Machiavellis Geschichtsauffassung*, SPFFBU B 14, 1967, s. 57—71.
- 69 (r) Bartoš, J.; *Kategorie nahodilého v dějinách filosofického myšlení*, Praha 1965, SPFFBU B 14, 1967, s. 121—123.
- 70 (s) *Zur Frage der antiken Elemente bei Machiavelli*, SPFFBU C 14, 1967, s. 69—78.
- 71 (s) *Machiavelliho typologie městských států*, Právněhistorické studie 13, 1967, s. 45—61.
- 72 (k) *Machiavelli a Guicciardini, K typologii historickopolitického myšlení pozdní italské renesance*, 1. vyd., Brno, J. E. Purkyně 1967, 139 s.

1968

- 73 (s) *Die politisch-ideologische Rolle des Individualitätsbegriffs in der Geschichtsschreibung der Neuzeit*, SPFFBU C 15, 1968, s. 93—106.
- 74 (s) *Nový stát a kulturní tradice*, Věda a život 1968, s. 657—660.
- 75 (u) *Materiály k dějinám Anglosasů*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1968, 108 s.

1969

- 76 (s) *Das antike und mittelalterliche Erbe in Vicos Geschichtsauffassung*, SPFFBU C 16, 1969, s. 31—39.
- 77 (r) Moravia, S.: *Il tramonto dell'illuminismo, Filosofia e politica nella società francese 1770—1810*, Bari 1968, SPFFBU C 16, s. 166—167
- 78 (s) *Pět set let od narození Machiavelliho*, Právník 108, 1969, č. 5, s. 289—296.

1970

- 79 (u) *Materiály k německým dějinám 19. a 20. století*, 2. rozšířené vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně, 1970, 65 s.

1971

- 80 (u) *Materiály k dějinám středověkého Španělska*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1971, 98 s.

1972

- 81 (u) *Kapitoly z dějin historiografie a filosofie dějin*, 4. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1972, 204 s.
- 82 (u) *Politické a historické názory italské renesance, Materiály k italským dějinám 5.—17. století*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1972, 220 s.
- 83 (k) *Taliansko*, 1. vyd., Bratislava, Obzor 1972, 209 s. [spoluautoři V. Bahník a R. Hošek]

1974

- 84 (u) *Dějiny středověké Francie*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1974, 147 s.

1974—1975

- 85 (s) *Zu den Grundprinzipien von Vicos Geschichtsauffassung*, SPFFBU B 21—22, 1974—75, s. 21—33.

1975

- 86 (s) *K historickému obsahu Hegelových politických spisů*, SPFFBU C 21—22, 1975, s. 123—134.
 87 (r) Гуревич, А. Я.: *Категории средневековой культуры*, Москва 1972, ČsČH 23, 1975, č. 5, s. 760—764.
 88 (r) Kincl, J.: *Otoci ve franckých právních pramenech [6.—8. století]*, Praha 1973, ČsČH 23, 1975, č. 6, s. 897—899.
 89 (s) *K Vicovu pojetí práva*, in: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, I. vyd., Praha, Universita Karlova 1975, s. 405—419.

1976

- 90 (s) *K vývojovým tendencím pozitivistické historiografie*, ČsČH 24, 1976, č. 1, s. 1—21.
 91 (r) *Geschichte der deutschen Literatur vom Ausgang des 19. Jahrhunderts bis 1917* [Autorenkollektiv unter Leitung von H. Kaufmann], Berlin 1974, ČsČH 24, 1976, č. 3, s. 417—422.
 92 (r) Schleier, H.: *Die bürgerliche deutsche Geschichtsschreibung der Weimarer Republik*, Berlin 1975, ČsČH 24, 1976, č. 4, s. 605—616.
 93 (r) Нечкина, М. В.: *Василий Осипович Ключевский*, Москва 1974, ČsČH 24, 1976, č. 6, s. 922—928.

1976—1977

- 94 (s) *Historické aspekty Hegelovy právní filozofie*, SPFFBU C 23—24, 1976—1977, s. 51—80.

1977

- 95 (s) *Historiografie, marxismus a historické povědomí*, ČsČH 25, 1977, č. 1, s. 192—214.
 96 (r) Grade, A. S.: *The Political Thought of William Ockham, Personal and Institutional Principles*, Cambridge University Press 1974, ČsČH 25, 1977, č. 3, s. 431—435.
 97 (r) Heinrich, G.: *Geschichtsphilosophische Positionen der deutschen Frühromantik, Friedrich Schlegel und Novalis*, Berlin 1976, ČsČH 25, 1977, č. 6, s. 893—896.
 98 (s) *Státověda, historiografie, filozofie 17. století a dílo G. B. Vica*, Studia Comeniana et historica 7, 1977, č. 17, s. 84—104

1978

- 99 (r) *Faire de l'histoire, 1. Nouveaux objets. Sous la direction de Jacques le Goff et Pierre Nora*, Paris, 1974, ČsČH 26, 1978, č. 4, s. 592—597.
 100 (u) *Dějiny středověké Francie, 2. rozšířené vydání*, Brno, Universita J. E. Purkyně 1978, 165 s.

1978—1979

- 101 (s) *Zu einigen charakteristischen Zügen der neueren italienischen bürgerlichen Historiographie*, SPFFBU C 25—26, 1978—79, s. 7—40.

1979

102. (r) Duby, G.: *Le temps des cathédrales, L'art et la société 980—1420*, Paris 1976, ČsČH 27, 1979, č. 2, s. 261—263.
103. (r) Lozek, G., Berthold, W., Heitzer, H., Meier, H., Schmidt, W.: *Unbewältigte Vergangenheit, Kritik der bürgerlichen Geschichtsschreibung in der BRD*, Berlin, Akademie-Verlag 1977, ČsČH 27, 1979, č. 5, s. 745—751.
104. (u) *Úvod do problematiky pramenů raného feudalismu v západní Evropě*, 2. přepracované vyd., dotisk, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1979, 240 s.
105. (u) *Materiály k dějinám středověkého Španělska*, 2. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1979, 115 s.
- 105a. (s) *Vico und Herder*, Jahrbuch für Geschichte 19, 1979, s. 61—88.

1980

106. (r) Жуков, Е. М., Барг, М. А., Черняк, Б. Б., Павлов, Б. И.: *Теоретические проблемы всемирноисторического процесса*, Москва 1979, ČsČH 28, 1980, č. 5, s. 764—768.
107. (s) *K některým aspektům geneze metod školy Annales*, SPFFBU C 27, 1980, s. 131—142.
108. (u) *Kapitoly z dějin historiografie a filozofie dějin*, 5. doplněné vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1980, 293 s.

1981

109. (s) *Několik poznámek k problematice míru ve středověku, renesanci a reformaci*, Studia Comeniana et historica 11, 1981, č. 23, s. 12—18.
110. (s) *Ideologické aspekty a metodologické Grundlagen der französischen „Annales“-Schule*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 29, 1981, č. 3, s. 195—204.
111. (u) *Kapitoly z dějin marxistické historiografie*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1981, 66 s.
112. (r) *Materiály k německým dějinám*, 3. opravené a rozšířené vyd., Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1981, 299 s.
113. (r) *Formationstheorie und Geschichte, Studien zur historischen Untersuchung von Gesellschaftsformationen im Werk von Marx, Engels und Lenin*, Hrsg. von E. Engelberg und W. Küttler, Berlin 1978, ČsČH 29, 1981, č. 3, s. 430—436.
114. (s) *Ke kritice některých aspektů nejnovější západoněmecké buržoazní historiografie*, SPFFBU C 28, 1981, s. 55—75.

1982

115. (r) Kocka, J.: *Sozialgeschichte: Begriff, Entwicklung, Probleme*, Göttingen 1977, SPFFBU B 29, 1982, s. 90—93.
116. (s) *Zur Typologie der bürgerlichen Historiographie in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts*, SPFFBU C 29, 1982, s. 57—69.
117. (s) *Methodologische Grundlagen der französischen „Annales“-Schule“ und ihr internationaler Einfluß*, in: *Zeitalter im Widerstreit, Grundprobleme der historischen Epoche seit 1917 in der Auseinandersetzung mit der bürgerlichen Geschichtsschreibung*, Autorenkollektiv unter Leitung von G. Lozek und A. Loesdau, Berlin 1982, s. 253—269.

1983

118. (r) Holzbachová, I.: *Člověk a dějiny*, Brno 1981, SPFFBU B 30, 1983, s. 98—99.
119. (s) *Zu einigen Fragen des Methodenstreits in der französischen Historiographie um 1900*, SPFFBU C 30, 1983, s. 69—83.
120. (r) Kinner, K.: *Marxistische deutsche Geschichtswissenschaft 1917 bis 1933, Geschichte und Politik im Kampf der KPD*, Berlin, Akademie-Verlag 1982, ČsČH 31, 1983, č. 4, s. 580—581.
121. (s) *Böhme a dialektika*, Studia Comeniana et historica 13, 1983, č. 26, s. 77—80.

- 122 (s) *Zu einigen Fragen des Methodenstreits in der französischen Historiographie um 1900*, Storia della storiografia 2, 1983, č. 1, s. 62—78.
- 123 (u) *Dějiny Itálie V.—XVIII. století*, 2. upravené vyd., dotisk, Brno, Universita J. E. Purkyně 1983, 265 s.
- 124 (u) *Čítanka k dějinám dějepisectví*, sestavil Jaroslav Kudrna a Josef Petráň, 1. vyd., Praha, vydala Universita Karlova ve SPN 1983, 1, 2 díl, 192 a 266 s.
- 125 (k) *Ke kritice pozitivismu v současné buržoazní německé, francouzské a italské historiografii 19. a 20. století*, 1. vyd., Brno, Universita J. E. Purkyně 1983, 151 s.

1984

- 126 (s) *Positivism and Historiography* Historica XXIV, 1984, s. 148—185.
- 127 (s) *Die Haupttendenzen der italienischen bürgerlichen Historiographie 1917—1945*, SPFFBU C 31, 1984, s. 43—52.

1985

- 128 (s) *K vnitřní diferenciaci francouzské buržoazní historiografie před školou a mimo školu Annales (1890—1945)*, ČsČH 33, 1985, Č. 5, s. 739—755.
- 129 (s) *Zu Fragen der Entwicklung der marxistischen Historiographie nach dem Tode von Marx und Engels*, SPFFBU C 32, 1985, s. 39—48.
- 130 (r) Couteau — Begarie, H.: *Le phénomène nouvelle histoire, strategie et idéologie de nouveaux historiens*, Paris, 1983, ČsČH 33, 1985, č. 6, s. 905—908.
- 131 (u) *Kapitoly z dějin historiografie a filozofie dějin*. Brno 1985.

1986

- 132 (s) *Zu einigen Fragen der Geschichtsmethodologie Max Webers*, SPFFBU B 33, 1986, s. 20—35.

Sestavila Andrea Baršová

